

JAN OFFRINGA

Frank en vrij geloven

*De tien artikelen
van een liberale dominee*

SKAN DALON
ROUWVEERSEDEPOTERS

*Dit boek draag ik op aan de kerkelijke gemeenten van
's-Graveland, Veenendaal, Kesteren en Wijk bij Duurstede,
die ik achtereen (1986-2024) als predikant mocht dienen*

Inhoud

	Inleiding	9
<i>een</i>	Hoe we het opnieuw over God kunnen hebben	13
<i>twee</i>	Jesus is niet zomaar te volgen	27
<i>drie</i>	Vergeving, een groot woord	35
<i>vier</i>	Grondtalenkennis is voor specialisten	47
<i>vijf</i>	Preken zonder geneuzel	57
<i>zes</i>	Israël hoort niet in de kerkorde	65
<i>zeven</i>	Haperende oecumene	77
<i>acht</i>	Twijfel betekent werk aan de winkel	89
<i>negen</i>	Opstanding 2.0 – Leven na de dood	103
<i>tien</i>	Grenzeloos God	115
	Verantwoording en dank	125
	Over de auteur	126

Inleiding

Als theologen zich liberaal noemen, zegt dat niets over hun politieke oriëntatie. Het gaat erom dat zij zich thuis voelen bij een theologische benadering die ‘onorthodox, open, vrijmoedig, vrijzinnig of modern is,’ zoals staat te lezen in het voorwoord van *Liberaal christendom* (2016). In die zin zijn we in Nederland vertrouwd met het liberale jodendom en lijkt zich hier ook een liberale islam te ontwikkelen. In Engeland en de Verenigde Staten staat de liberale theologie bekend als een progressieve stroming die het christendom bij de tijd wil houden en zich onder andere verzet tegen het breed verspreide fundamentalisme. Wat zijn belangrijke thema’s voor liberale dominees? Hoe bouwen zij in een postchristelijke tijd aan een geloofsgemeenschap waarin ruimte is voor vragen en twijfel? En hoe verhouden zij zich tot kwesties die zich op landelijk niveau afspelen in de kerk en op de universiteit?

Bij het naderen van mijn emeritaat (eind 2024) groeide de behoefte hierover te schrijven. In de afgelopen decennia is het mijn handelsmerk geworden om dat wat zich afspeelt op het gebied van geloof, kerk en theologie in preken, artikelen en lezingen toegankelijk te maken voor kerkgangers, religieus geïnteresseerde lezers en andere Godzoekers. Dat populariseren van de theologie doe ik dit keer in de vorm van tien artikelen, geschreven vanuit een liberaal perspectief en bijna veertig jaar predikantservaring. Met een knipoog naar de twaalf ‘artikelen des geloofs’, die samen de Apostolische Geloofsbelijdenis vormen, gaat het mij niet om deze klassieke, maar om een nieuwe oriëntatie op God, mens en wereld. Deze tien artikelen willen verkennen of er een toekomst is voor zo’n eigentijds ondogmatisch geloof, en zo ja, in welke richting dat te zoeken is. Daarbij deel ik graag wat ik door de jaren heen gevonden heb en mij lief is geworden.

Opzet

Dit boek heeft drie kernpunten, die in dit boek nader worden uitgewerkt. Enerzijds komt aan bod hoe we het in een tijd dat veel mensen sprakeloos staan, opnieuw over God kunnen hebben (hfst. 1). Na deze theologische insteek verkennen we vervolgens wat dit in de praktijk betekent. Hoe kun je Jezus volgen in een tijd die zo anders is dan de zijne, wat voor een schakelproces vraagt dat van ons? (hfst. 2) En welke rol is daarin weggelegd voor vergeving (hfst. 3), een centraal woord in het christendom dat 'vloekt' met deze tijd, waarin vaak sprake is van een afreken- en cancelcultuur. Is een pleidooi voor vergeving nog vol te houden, en zo ja, wat zijn dan de valkuilen die we moeten zien te vermijden? Die vragen kun je ook stellen bij de oriëntatie op een leven na de dood (hfst. 9), een andere in deze tijd betwiste geloofsvoorstelling. Geloven is blijkbaar iets anders dan het leggen van een puzzel waarvan al lang geleden de stukjes op maat zijn gesneden.

Evenmin is geloven iets dat je in je eentje doet. Daarmee komen we bij het tweede kernpunt. Om frank en vrij te geloven, zoals de titel van dit boek zegt, heb je juist ook elkaar en een gemeenschap nodig. En dat betekent in het geval van de kerk: een doortastende kerkleiding die daarvoor de voorwaarden schept. Daar ontbreekt het helaas nogal eens aan. Al jaren spelen er kerkelijke kwesties die nodig geregeld moeten worden. Gaat de PKN nu echt eens loslaten dat predikanten in hun opleiding de bijbelse grondtalen moeten aanleren? (hfst. 4) En hangt het kerkordeartikel over de 'onopgeefbare verbondenheid met het volk Israël' niet als een zware molensteen om haar nek? (hfst. 6) Beide vragen houden de PKN al jaren bezig. Verder lijkt het erop, als het om de oecumene gaat (hfst. 7), dat niemand eens duidelijk tegen de katholieke kerk durft te zeggen: we hebben ontzettend veel last van de wijze waarop dingen bij jullie misgaan.

Meer gericht op de plaatselijke gemeente, het derde kernpunt, zijn de verhalen over de preek (hfst. 5) en het pastoraat (hfst. 8). Door de jaren heen is mij opgevallen dat er zowel

onder voorgangers als gemeenteleden veel onvrede over de preek bestaat, maar dat dit zelden met elkaar gedeeld en gethematiseerd wordt. Voor mijn gevoel geldt dat minder voor het pastoraat, met als uitzondering de vraag of er wel goede aandacht is voor de geloofstwijfel, zowel binnen als buiten de kerk. Dat thema verdient meer aandacht.

Het slothoofdstuk (hfst. 10) over Haberers boek *Grenze-loos God* is een soort toegift waarin een aantal eerdere thema's terugkeren. De lezer zal ontdekken dat de visie van Haberer niet naadloos aansluit op die van mij, zoals die is verwoord in het eerste hoofdstuk van dit boek. Maar dat past bij een liberale visie op geloof en theologie: die staat open voor en laat zich graag verrassen door een benadering die niet alleen verwantschap toont maar ook onbekende wegen verkent. Die prikkelende ervaring deed ik op bij de lezing van *Grenze-loos God*. Voor mij is dit boek een schoolvoorbeeld van hoe je frank en vrij kunt omgaan met de Bijbel en de christelijke traditie en hoe je die twee creatief in gesprek brengt met hedendaagse inzichten in de cultuur, mens- en natuurwetenschap. In mijn optiek, zo laten meerdere artikelen zien, ontbreekt het zowel in de kerk als de theologie aan de vrijheid om openhartig aan de orde te stellen wat ongeloofwaardig is geworden. Die vrijheid en openhartigheid stimuleer ik graag met dit boek.

Om die reden sieren de woorden 'frank en vrij' de titel. Daarbij heb ik me wel even afgevraagd in hoeverre 'frank' nog een woord van deze tijd is. Twee van onze kinderen gaven aan het zelf niet te gebruiken. Maar ze herkenden het wel meteen en associeerden het met het Engelse: *I want to speak frankly to you*. Wie *frankly* zegt, is uit op een eerlijk, openhartig gesprek, en dat is precies wat ik met dit boek beoog. Daarbij getuigt 'frank' ook van het lef en de stoerheid die ik liberale christenen toewens om hun geloofsinzichten en -ervaringen vrijuit te delen met anderen. Daar schrikken zij soms voor terug in een tijd dat de orthodoxie de wind mee lijkt te hebben. Maar dat laatste kon weleens gezichtsbedrog zijn, nu ook een orthodoxe manier van geloven gestaag haar

zeggingskracht verliest. Waar eerder de vrijzinnigheid het verwijt kreeg dat zij geen nieuwe generatie gelovigen voortbrengt, laat de huidige daling onder kerkleden zien dat dit ook voor andere delen van de kerk begint te gelden. Wie weet is de toekomst aan een liberale duiding van de christelijke traditie.

Het boek heeft geen leeswijzer nodig maar hoogstens deze kleine waarschuwing: de hoofdstukken 1 en 10 zijn het meest theologisch, in die zin dat ze wat meer vaktaal bevatten dan de andere acht. Dat kan een reden zijn ze tot het laatst te bewaren. Maar door de jaren heen heb ik geleerd mijn gemeenteleden en ook andere religieus geïnteresseerden niet te onderschatten. Het boek krijgt op deze wijze iets van een praline, met een harder laagje chocolade aan de buitenkant en een zachtere vulling vanbinnen.

Dankbaar voor wat we samen mochten delen, draag ik dit boek op aan de vier kerkelijke gemeenten die ik diende als predikant. Het is tegelijkertijd mijn kleine geschenk aan anderen die door de jaren heen mijn pad kruisten als ik vooring, een lezing of cursus gaf of hen in ander verband ontmoette. Mijn wens is dat mensen er inspiratie uit putten en plezier aan beleven, zowel bij persoonlijk gebruik als bij gezamenlijk gebruik in kringverband.

een

Hoe we het opnieuw over God kunnen hebben

*'Religieuze ervaringen zijn die momenten
waarop een transcendente waarde doorbreekt
in de immanente wereld'*

DENNIS VANDEN AUWEELE

een

Waarom zou God de een wel levend uit het puin willen halen en de ander niet? Of waarom laat God een bus vol pelgrims verongelukken? Die vragen stelde Sylvain Ephimenco (1956) op 16 juli 2024 in dagblad *Trouw* om daarbij te verzuchten: ‘Kunnen we de selectieve hand van God niet voor eens en altijd in zijn broekzak laten rusten?’ Volgens de columnist kun je de godswil naar believen manipuleren, tot je hem uiteindelijk krijgt waar je hem hebben wil. Dat maakt voor hem die zogenaamde godswil tot een ongemakkelijk gegeven. Ephimenco schreef dit naar aanleiding van de aanslag op Donald Trump, drie dagen eerder. De kogel die in Butler, Pennsylvania op hem af werd gevuld, raakte alleen zijn oor. Was dat toeval en had Trump dus vooral geluk? Of wees dit op een wonder van godswege en stond *The Donald* blijkbaar onder speciale bescherming van de Schepper? Net als veel Amerikanen speelde Trump graag op die suggestie in. Hij had blijkbaar een streepje voor op de man die wel dodelijk getroffen werd. Ephimenco zou graag aan dit soort trieste speculaties voorgoed een einde maken. Dat deel ik van harte, want het flirten met dit soort wonderlijke ingrepen klinkt misschien vroom maar ondermijnt ondertussen vanwege de volslagen willekeur de geloofwaardigheid van God en geloof.

Brinkman en Benjamins

Het traditionele beeld van een God die op geheel eigen wijze leidinggeeft aan de wereld of op onnavolgbare wijze ingrijpt in een mensenleven heeft voor veel mensen afgedaan. Het was voor hen niet meer te rijmen met wat er in de wereld of in hun leven is gebeurd. Wie ontdekt dat het zo niet werkt, heeft al snel de neiging God en geloof teleurgesteld overboord te zetten. Toch hoeft het afscheid van dit almachtige opperwezen

niet 'einde verhaal' te betekenen van een godsdienst of geloof. Het kan een broodnodige schoonmaak en revisie inluiden met de mogelijkheid van een doorstart. Her en der in de kerk en theologie is zoiets al lange tijd bezig. Helaas kreeg dat niet altijd de aandacht of uitwerking die het verdient. In de afgelopen decennia zijn er in Nederland theologen geweest als Henk Berkhof, Gijs Dingemans, Anton Houtepen, Harry Kuitert en Edward Schillebeeckx die God op een nieuwe manier ter sprake brachten, en vandaag de dag is dat niet anders. In dit hoofdstuk sta ik stil bij twee nieuwe, vrij recente pogingen tot zo'n revisie. De ene is van Martien Brinkman, de andere van Rick Benjamins.

In 2022 publiceerde emeritus hoogleraar Martien Brinkman (1950) zijn spirituele biografie onder de titel *Hoe mijn God veranderde. Een reisverslag*. Brinkman was een leerling en vertrouweling van Harry Kuitert (1924-2017), de hoogleraar theologie aan de Vrije Universiteit van Amsterdam (VU) die zich regelmatig mengde in het publieke debat. Anders dan Kuitert, die uiteindelijk met lege handen stond, liet Brinkman zijn geloof niet los. Wel verrast hij in het genoemde boek (p. 86-87) menige lezer met de uitspraak dat hij God primair 'als een op ons bestaan inwerkende transcendente kracht' beleeft. Hij weet zich aangewezen 'op een vaak als persoon ervaren krachtenveld dat het zichtbare overstijgt en het denken en handelen beïnvloedt'. God als kracht sluit voor hem het spreken over God als persoon niet uit. Brinkman blijft persoonlijke taal waardevol vinden, als de omstandigheden daarom vragen. Maar dat moet God niet tot een poppetje of persoon maken. Het is het intieme van de relatie met God die persoonlijke trekken heeft en ons dan Gij of Jij laat zeggen.

Dat God geen persoonachtig wezen ergens in het heelal is, speelt nog veel sterker bij Rick Benjamins (1964). Deze hoogleraar vrijzinnige theologie aan de Protestantse Theologische Universiteit (PThU) te Utrecht schreef het boek *Boven is onder ons. Denken over God na God*, dat eveneens in 2022